БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ • BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

ПРОБЛЕМИ НА ГЕОГРАФИЯТА • 3-4 • PROBLEMS OF GEOGRAPHY
София • 2026 • Sofia

РАЗЛИЧИЯ В ДЕМОГРАФСКОТО РАЗВИТИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА В БЪЛГАРИЯ ПО СТАТИСТИЧЕСКИ РАЙОНИ

Кремена Борисова-Маринова[1]

DOI: 10.7546/PG.3-4.2026.04

How to cite: **Borissova-Marinova, K.** 2026. Regional differences in the demographic development of labour force in Bulgaria. *Problems of Geography*, 3-4, pp 77-101. ISSN 2367-6671. DOI: 10.7546/PG.3-4.2026.04

Направен е сравнителен анализ на динамиката на основни демографски и социално-икономически показатели за възпроизводство на работната сила за всеки статистически район през периода 2003-2025 г. по шест признака – пол, възраст, образование, икономическа активност, заетост, безработица и местоживеене. За оценяване на степента на натоварване на работната сила със зависими лица извън трудоспособна възраст са изчислени коефициенти на икономическо натоварване. Получените резултати показват, че статистическите райони могат условно да се разделят в три групи в зависимост от степента на неблагоприятни изменения на основните демографски и социално-икономически параметри на работната сила през анализирания период. Формулирани са предложения, които биха довели до подобряване характеристиките на работната сила, според групирането на районите. Ключовите предложения за всички групи са насочени към различни направления на промени в структурата на икономиката за адаптиране към демографското развитие в тях и повишаване равнищата на заетост. Те са фокусирани върху интензивно стимулиране на инвестициите в районите с най-неблагоприятно демографско развитие с цел изменение на икономическата структура, към инвестиране в периферията на районите с неблагоприятни демографски процеси за смекчаване на дисбалансите между търсене и предлагане на работна сила в тях, включително и към усъвършенстване на транспортната инфраструктура за облекчаване на трудовата мобилност в третата група райони.

Ключови думи: работна сила, териториални различия, демографски и социално-икономически параметри, България

[1] Департамент Демография на Института за изследване на населението и човека при БАН; kbmar@abv.bg

Demography Department of the Institute for Population and Human Studies at the BAS; kbmar@abv.bg

REGIONAL DIFFERENCES IN THE DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF LABOUR FORCE IN BULGARIA

Kremena Borissova-Marinova[1]

Abstract: Differences in labour force demographic trends across the country's statistical regions are tracked and assessed and regional features in labour supply are highlighted. A comparative analysis of the trends in the key demographic and socioeconomic indicators related to labour force reproduction during the period 2003–2025 was conducted based on six characteristics: sex, age, education, economic activity, employment, unemployment, and place of residence. Economic burden rates have been calculated in order to assess the extent of labour force burden created by dependents outside working age. The results of the analysis show that the statistical regions can be broadly divided into three groups based on the extent of change in the demographic and key socioeconomic parameters of the labour force during the period under review. Suggestions based on the grouping of regions have been made that might improve the characteristics of the labour force. The suggestions concern the design and implementation of policies and programs for economic growth programs and improving of the labour force quality as well as the development of specific regional programs to increase employment and economic activity levels in each of the statistical regions.

Keywords: labour force, territorial differences, demographic and socio-economic parameters, Bulgaria

УВОД

От началото на XXI век пазарът на труда в България се развива в обстановка на изключително интензивни изменения във външната и вътрешната среда, които обуславят динамичното развитие на икономическата активност. Еволюцията на търсенето на труд в страната през този период среща редица структурни предизвикателства, чиито ефекти влияят върху неговото равнище. Сред тях следва да се посочат интеграцията на страната в ЕС, световната финансово-икономическа криза (2007–2008 г.), световната пандемия (2020–2021 г.), и технологичните и организационните промени, произтичащи от зеления преход и дигитализацията на икономиката. Обективната основа на структурните изменения в пазара на труда са процесите, свързани с развитието на научно-техническия и социалния прогрес, но те се влияят и от провежданата държавна политика в тази област. Например съгласуването и координацията на дългосрочните национални цели в развитието на пазара на труда с целите на Европейската общност за създаване на единни пазари, в това число и в областта на труда, е съществен фактор при определянето на новите структурни промени и проблеми за нашата страна, както и за останалите страни-членки на ЕС (Белева, 2023).

Като особено значителен сред външните за икономиката проблеми се определя и намаляващото население, включително населението в

трудоспособна възраст, което ограничава трудовия ресурс[2]. Към този процес могат да се добавят и измененията в демографските структури на работната сила, които имат съществени ефекти за формиране на качеството на човешкия капитал, а оттам – и за възможностите за икономическо и социално развитие на страната. През последните няколко десетилетия демографското развитие на работната сила в страната отразява натрупващите се и задълбочаващите се проблеми, произтичащи от възпроизводството на населението в трудоспособна възраст. Дългосрочните тенденции на еволюция на демографските процеси в страната са много неблагоприятни. Най-напред следва да се подчертае дългосрочното задържане и на периодната, и на кохортната раждаемост под равнището на просто възпроизводство на населението (Моралийска-Николова, 2021). В резултат на този процес над три десетилетия в страната не се осъществява заместване на поколенията, т.е. всяко следващо поколение е по-малко по размер от родителското. На второ място по значимост на ефекта върху развитието на населението в трудоспособна възраст и работната сила през периода стои сравнително високото за мащабите на страната отрицателно миграционно салдо (Калчев, 2019). От една страна, поради значителната селективност по възраст на миграцията през почти две десетилетия този процес представлява изтичане на значителен поток от хора в трудоспособна възраст в чужбина. От друга страна, въпреки че след 2020 г. показателят вече има макар и ниски, но стабилни положителни стойности[3], той далеч не може дори да компенсира намалението поради естественото движение на населението през същия период. На трето място е високата обща, преждевременна и предотвратима[4] смъртност в страната, разглеждана в европейски контекст (Йорданова, 2020), чиито резултати също са загуба на население в трудоспособна възраст. С други думи, и трите основни демографски процеса действат през първите две десетилетия на века в посока на свиване на населението. От демографска гледна точка основните последици за населението, които произтичат от тази комбинация от трайни тенденции, са две. Като резултат от тези тенденции на развитие на населението през последните 25 години България е неизменно в групата на европейските страни, в които протича едновременно депопулация и обезлюдяване[5] (Dumont, 2019). Наред с

[2] Населението в трудоспособна възраст (лицата на възраст 15-64 години) е основният и естествен ресурс за възпроизводство на работната сила.
[3] Източник: НСИ, https://www.nsi.bg/statistical-data/208/657 . Дата на достъп: 15.05.2026.
[4] Източник: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Preventable_and_treatable_mortality_statistics . Дата на достъп: 15.05.2026.
[5] Депопулацията е наличие на отрицателен естествен прираст, т.е. когато броят на умрелите превишава броя на родените деца през съответната година. С обезлюдяване в специализираната литература се обозначава отрицателното миграционно салдо на дадена територия.

това значително се ускорява стареенето на населението с всички произтичащи от него последствия (Цеков, 2020).

В регионален аспект значимостта и остротата на проявление на изброените дотук фактори за изменение на работната сила се засилва. Като основни структурни проблеми на статистическите райони у нас се посочват липсата на инвестиции, демографският спад и недостигът на квалифицирани кадри в слаборазвитите райони и в отделни икономически сектори. Главните причини за регионалните дисбаланси в търсенето на работна сила са неравномерно разпределените трудови възнаграждения по отрасли и региони, различията в икономическите условия, липсата на възможности за икономическо развитие по региони и други, които водят до значителна вътрешна и външна миграция (Икономически и социален съвет, 2025; Peshev, 2022). Към казаното дотук следва да се добавят и нестабилните регионални темпове на икономически растеж, а оттам – и на търсене на работна сила. Резките спадове в растежа на реалния БВП в районите с малка тежест при формирането му (например Северозападният район дава само 6,89% от БВП на страната през 2025 г., докато Югозападният създава над 50% от него) могат да се дължат на прекратяването на дейността на малък брой фирми или дори на едно-единствено предприятие (ИСС, 2025, с. 7). Демографският спад и масовата емиграция на младото и образовано население към големите градове, които стават центрове на икономическа активност, както и към чужбина, задълбочават различията между регионите и това важи особено за изостаналите райони (Dańska-Borsiak, 2023, с. 272). Въвеждането на нови технологии е неравномерно: развитите райони, които разполагат с квалифицирана работна сила, ги поглъщат, докато изостаналите райони остават зависими от нискоквалифициран труд и това затруднява възможностите им за технологично обновяване и икономическо развитие. Голяма част от посочените процеси влияят за възникване, натрупване и задълбочаване на редица дисбаланси в областта на пазара на труда, които са свързани помежду си (Равначка, 2021). Тези нерешени проблеми ще определят не само по-нататъшното демографско възпроизводство на развитите и изостаналите райони, но и ще имат определени въздействия върху социално-икономическото развитие на страната и обществото (Янков, 2019).

Цел на настоящата статия е да се проследят и оценят различията в тенденциите на демографско развитие на работната сила в шестте статистически района на страната[6] и да се очертаят основните регионални

[6] Реформата за преминаване към четири района на планиране по същество е административна. Тя е насочена към съгласуване с европейските стандарти и улесняване на стратегическото управление. Окрупняването на районите ще измени данните за регионалните различия и ще прекъсне съпоставимостта на динамичните редове, но няма да реши проблемите, свързани с

особености в предлагането на труд. Изследването включва сравнителен анализ на динамиката на основни демографски и социално-икономически показатели за възпроизводство на работната сила през периода 2003-2025 [7] г. За изчисляване на показателите са използвани годишните данни от „Наблюдението на работната сила“ на НСИ и преброяванията на населението.

МЕТОДОЛОГИЯ

При оценката на работната сила са използвани дефинициите за статистическо обхващане на икономически активното население, възприети в научната литература и от основните международни организации като МОТ, Департамента по населението на ООН, ОИСР, Евростат, както и от европейските статистически институти като НСИ. Според тях населението се състои от трите основни категории – заети, безработни и лица извън работната сила. В настоящото изследване са използвани дефинициите на НСИ за икономически активни, заети, безработни и лица извън работната сила[8]. Според тази концепция съвкупността на работната сила се формира, като от населението в трудоспособна възраст се извадят икономически неактивните лица (т.е. всички лица, които са в трудоспособна възраст, но не са икономически активни поради различни причини [9]) и се добави броят на икономически активните лица извън трудоспособна възраст (Борисова-Маринова, 2007, с. 99–100).

Анализът и оценката на състоянието на работната сила в края на 2025 г. и на динамиката ѝ за периода 2003–2025 г. са разработени на основата на абсолютните и относителните разпределения на населението в трудоспособна възраст и работната сила, на общите и специфичните коефициенти на икономическа активност, заетост и безработица. Те са извършени по шест основни признака – пол, възраст, образование, икономическа активност, заетост, безработица и местоживеене. За оценяване на специфични процеси като степен на натоварване на работната сила със зависими лица извън

дисбалансите в търсенето на работна сила по региони. По тази причина настоящото изследване е извършено за шестте статистически района, които съществуват през разглеждания период.

[7] От началото на 2003 г. методологията на „Наблюдението на работната сила“, което се провежда от НСИ и осигурява текущата статистическа информация за работната сила в страната, се изменя и то вече се провежда като тримесечно непрекъснато наблюдение. Поради това и с цел да се осигурят коректни и съпоставими данни за изследването, периодът на анализ на тенденциите на изменение на работната сила започва от 2003 г. Източник: НСИ, https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/LFS_Methodology.pdf. Достъп на: 15.05.2026.

[8] Източник: НСИ https://www.nsi.bg/statistical-data/168/544. Дата на достъп: 15.05.2026.

[9] А именно: здравословни (заболяване или инвалидност); семейни ангажименти (отглеждане на деца или грижа за друг член на семейството); продължаване на образованието; неактивно търсене на работа, поради което не се отчита като безработица; и други.

трудоспособна възраст са изчислени показатели за икономическо натоварване, каквито са коефициентите на икономическо натоварване.

РАЗЛИЧИЯ В ОСНОВНИ ДЕМОГРАФСКИ ПАРАМЕТРИ НА РАБОТНАТА СИЛА

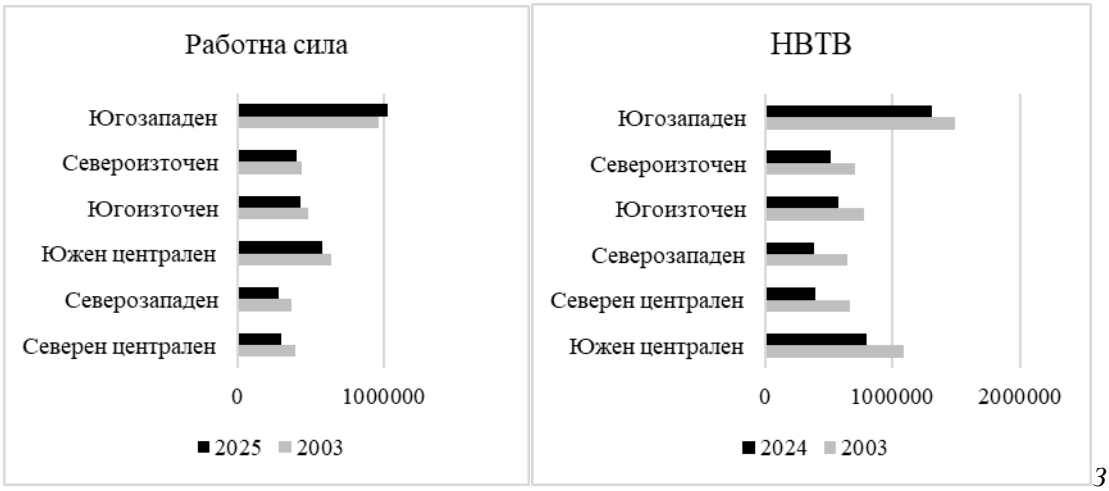
Брой на работната сила

През периода 2003–2025 г. абсолютният брой и на работната сила, и на населението в трудоспособна възраст (НВТВ)[10] намалява в почти всички райони, с изключение на Югозападния (фиг. 1). В зависимост от размера на общото абсолютно намаление на работната сила районите могат да се групират в три групи. В първата група влизат двата района със значително намаление на работната сила до края на периода – Северен централен (95 хил. души) и Северозападен (83 хил. души). Втората група включва двата района със средно по сила намаление на работната сила: Южен централен (55 хил. души) и Югоизточен (49 хил. души). В отделна група е обособен Североизточният район, където намалението на работната сила протича с най-ниска скорост през разглеждания период (30 хил. души). Югозападният район е единственият район, в който броят на работната сила нараства и абсолютно, и относително през същия период. Увеличението на работната сила протича стабилно и е сравнително голямо до 2010 г. След това се наблюдава преобръщане на тенденцията и намаление на показателя, което първоначално е по-слабо, но след 2020 г. се засилва (48 хил. души за периода 2020-2025 г.). Въпреки това общото нарастване на броя на работната сила в този район за целия период не е малко (66 хил. души).

Относителното свиване на работната сила в първата група райони също е голямо: през 2025 г. работната сила в тях е с почти 1/4 по-малка спрямо базовото равнище през 2003 г. (при намаление от 8 процентни пункта за същия период средно за страната). В другите три района с намаляваща работна сила то е около средния за страната показател: Североизточен район (7 п.п.), Южен централен (9 п.п.) и Югоизточен (10 п.п.). Относителното нарастване на работната сила в рамките на периода в Югозападния район е 6,9 п.п. Сравнително благоприятните тенденции в развитието на показателите за размера на работната сила на района се дължат преди всичко на значителната тежест на столицата сред останалите области в него (и в цялата страна), както и

[10] В настоящото изследване като статистически измерител на населението в трудоспособна възраст се приемат всички лица на възраст между 15 и 64 години. Тази категория население представлява естественият ресурс за увеличаване на работната сила чрез привличане към икономическа активност на лицата в трудоспособна възраст извън работната сила.

на специфичната икономическа структура на столична област, свързана с този факт.

Забележка: * Районите са ранжирани според абсолютния размер на намалението на работната сила през 2025 г. спрямо 2003 г.

Източник: НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

Фиг. 1. Изменение на броя на работната сила и населението в трудоспособна възраст в България по статистически райони* през периода 2003-2025 г.

Населението в трудоспособна възраст намалява повсеместно през периода, като в края му се оформят три групи статистически райони в зависимост от размера на абсолютното намаление спрямо базовото равнище. Първата група обхваща три района, в които намалението е над четвърт милион души: Южен централен (289 хил. души), Северен централен (268 хил.) и Северозападен (262 хил.). Втората група включва само Югоизточния район, където намалението е средно по размер (204 хил. души). В третата група са останалите два района с най-малко по размер абсолютно намаление на населението в трудоспособна възраст – Североизточния район (186 хил. д.) и Югозападния район (180 хил. д.).

Относителното свиване на населението в трудоспособна възраст е много високо в Северозападния и Северния централен район, където относителното съкращение за целия период е с 40 п.п. (за сравнение средната за страната стойност на индекса е 74,1 през 2025 г.). В Североизточния, Югоизточния и Южния централен район относителното намаление на разглеждания контингент е около средния за страната показател. Най-малък е спадът на показателя в Югозападния район (12 п.п.).

Върху размера и демографските параметри на разглежданите две категории население силно влияят дългосрочното стеснено възпроизводство на цялото население, стабилните и високи отрицателни стойности на

миграционното салдо през по-голямата част от анализирания период и протичащото с висока скорост стареене на населението. Техният ефект е много по-голям върху населението в трудоспособна възраст, докато за изменението на работната сила и нейните структури е съществено и въздействието на равнищата на икономическа активност на двата пола, които на свой ред зависят от действието на редица икономически фактори като структура на икономиката на дадена територия, темпове на икономически растеж, скорост на нарастване на работната заплата и т.н. Към причините за очертаните тенденции на изменение на двете категории население през анализирания период трябва да се добави и повишаването на пенсионната възраст в страната, което действа като фактор за задържане на намалението на работната сила.

Структура на работната сила по пол

Структурата по пол е най-стабилната и бавно изменяща се демографска структура, както го доказва и тенденцията на развитие на относителния дял на мъжете в работната сила през разглеждания период (табл. 1). Над 1 п.п. е намалението на показателя до 2025 г. само в Северозападния и увеличението му в Южния централен район. В края на периода най-нисък е делът на мъжете в работната сила в Югозападния район, а най-висок – в Североизточния и Югоизточен район.

Показателят жени на 100 мъже има разнопосочна динамика през целия разглеждан период, което е свързано с конкретните изменения в броя на икономически активните мъже и жени за съответните години в дадения район. Той нараства в рамките на периода в четири района, като най-голямо е увеличението му през 2025 г. спрямо 2003 г. в Северозападния район (с 4 пункта при задържане на средната за страната стойност от 88 жени на 100 мъже). Това се дължи на по-слабото намаление на броя на активните жени в сравнение с намалението при мъжете в района през периода 2003-2025 г. (с 45 хил. души при мъжете срещу 35 хил. души при жените). В други три района общото му увеличение е по-слабо: Северния централен район (2 п.п.), Югоизточния и Югозападния райони (1 пункт). Въпреки известни флуктуации на показателя в Североизточния район, в края на периода неговата стойност остава същата като базовото равнище. Южният централен район е единственият район, в който стойността на показателя жени на 100 мъже намалява съществено до края на периода (с 4 пункта). Най-висока е стойността на показателя в Югозападния район, а най-ниска – в Североизточния.

Таблица 1.

Структура на работната сила по пол и статистически райони в България през периода 2003–2025 г.

Статистически район	2003	2005	2010*	2015	2020	2025
Относителен дял на мъжете, %						
Северозападен	53,8	53,0	53,8	53,9	55,5	52,6
Северен централен	54,0	53,8	54,7	54,4	54,1	53,5
Североизточен	54,7	54,5	54,9	54,6	55,5	54,7
Югоизточен	54,4	55,4	55,2	54,7	54,2	54,1
Югозападен	51,6	52,3	52,0	51,5	52,5	51,4
Южен централен	52,8	53,5	53,9	53,9	53,9	53,9
Общо за страната	***53,2***	***53,5***	***53,7***	***53,4***	***53,9***	***53,1***
Жени на 100 мъже						
Северозападен	86	89	86	86	80	90
Северен централен	85	86	83	84	85	87
Североизточен	83	83	82	83	80	83
Югоизточен	84	80	81	83	84	85
Югозападен	94	91	92	94	91	95
Южен централен	89	87	86	86	85	85
Общо за страната	***88***	***87***	***86***	***87***	***86***	***88***

Забележка: * Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021 г.
Източник: Изчисления по НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

Нарастването на относителния дял на жените в работната сила и по-слабото намаление на броя им в сравнение със спада при мъжете най-вероятно е свързано с по-голямото годишно увеличение на пенсионната възраст за жените в страната в течение на анализирания период.

Възрастова структура на работната сила

Измененията в регионалните възрастови структури на работната сила са следващият признак, по който са анализирани различията между статистическите райони. Динамиката на разпределенията на работната сила по големи възрастови групи свидетелства убедително за повсеместно протичане на демографско остаряване с висока скорост през периода 2001–2021[11] г. (фиг. 2). Това означава бързо относително намаление на дела на лицата от младите възрастови групи (15–34 години), съпроводено от значително увеличение на

[11] Поради липса на данни за разпределенията на работната сила по петгодишни възрастови групи, пол и статистически райони в „Наблюдението на работната сила“, необходими за изследване на измененията във възрастовата структура, е използвана съответната информация от преброяванията на населението през анализирания период.

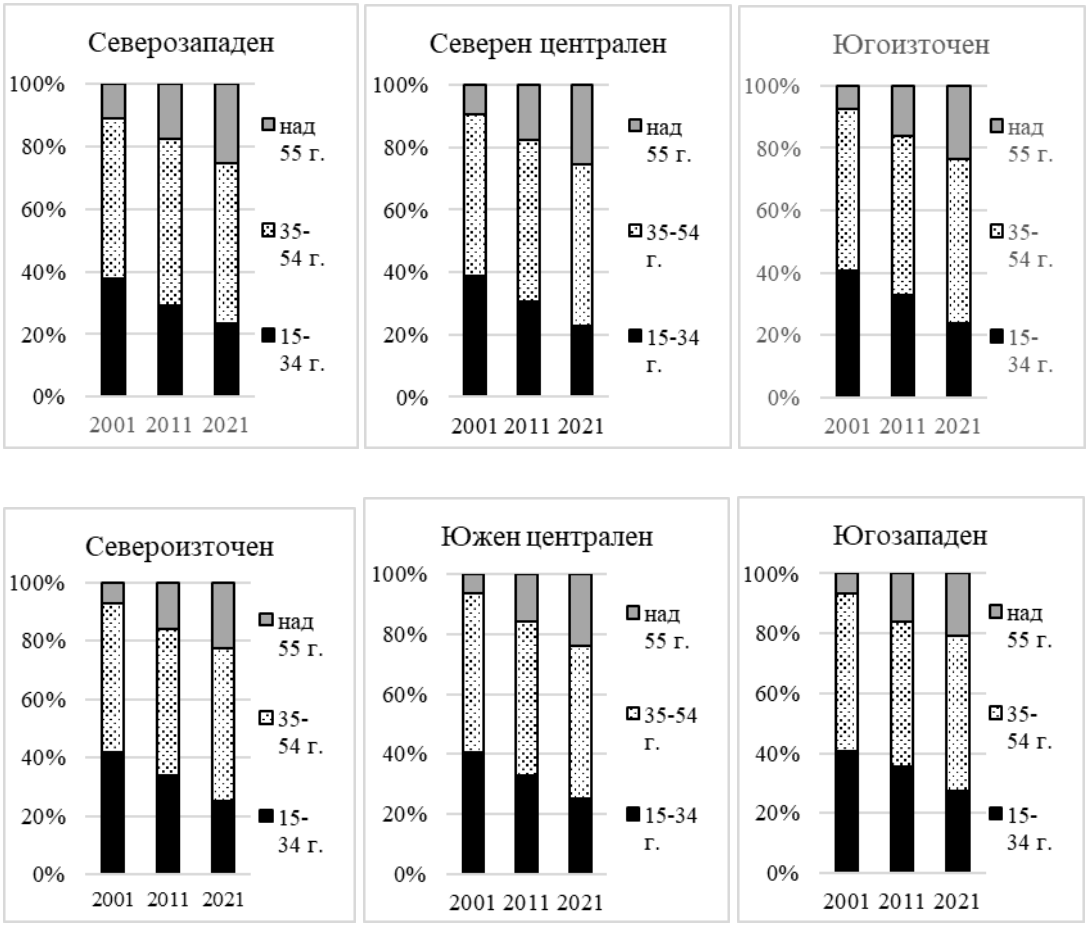
дела на възрастните лица (над 55 години). В резултат на тези процеси делът на лицата над 55-годишна възраст се увеличава през разглеждания период между 2,5 и 3,4 пъти в различните райони, а делът на младите намалява 1,5–1,7 пъти. През 2021 г. делът на лицата на възраст над 55 години в работната сила вече надвишава дела на младите (с около 2 пункта) в Северозападния и Северния централен район. В Югоизточния район двата дяла практически се изравняват през 2021 г. – делът на лицата под 35 години е 24,0 % срещу 23,6 % дял на възрастните над 55 години). В два района делът на младите към края на периода остава малко по-голям от съответния за възрастните – Североизточния (с 2,3 п.п.) и Южния централен район (1,2 п.п.). Само в Югозападния район въпреки процесите на стареене и откъм върха, и откъм основата на възрастовата пирамида делът на младите икономически активни лица е по-висок със 7 п.п. от съответния за възрастните през 2021 г.

В абсолютно изражение през периода се наблюдава намаление на първите две възрастови групи във всички райони. То засяга най-силно младата възрастова група, която се съкращава до 2021 г. с по около 120 хил. души в трите северни района и малко повече в трите южни района – със 129 хил. души в Южния централен район и съответно 133 и 134 хил. души в Югоизточния и Югозападния район. Общият спад за цялата страна на икономически активни лица на възраст под 35 години за периода 2001–2021 г. е 810 хил. души. Намалението на втората възрастова група (лицата на възраст 35–54 години) като цяло е значително по-слабо до края на периода. То е най-голямо в Северозападния район (109 хил. д.), следван от Северния централен (97 хил. д.), Южния централен (81 хил. д.), Югоизточния (80 хил. д.) и Североизточния район (60 хил. д.). Абсолютното намаление през разглеждания период на тази възрастова група в Югозападния район е минимално (10 хил. д.). Общото свиване на броя икономически активни лица от средната възрастова група в страната през периода се доближава до половин милион (над 470 хил. д.).

Броят на икономически активните на възраст над 55 години нараства над два пъти през 2021 г. в сравнение с 2001 г. общо за страната – от 297 хил. души той достига 677 хил. към края на периода. Абсолютното увеличение на тази възрастова група в работната сила е сравнително по-слабо в северните райони в сравнение с трите южни района. Ранжирането на районите според абсолютния размер на увеличението на възрастните икономически активни лица през 2021 г. е: Северозападен (17 хил. д.), Северен централен (30 хил. д.), Североизточен (49 хил. д.), Югоизточен (55 хил. д.), Южен централен (75 хил. д.) и Югозападен район[12] (142 хил. д.). Тази тенденция се дължи в голяма степен на

[12] При тълкуването на тези показатели е необходимо да се има предвид, че Югозападният район е с най-големи по брой население и работна сила през целия период, понеже включва столичната област.

значителното повишение на пенсионната възраст в страната през периода, както и на нарасналия стремеж към работа извън сивия сектор на лицата от тази възрастова група с цел изпълнение на условията за придобиване право на пенсия.

Източник: Изчисления по НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

Фиг. 2. Възрастова структура на работната сила по статистически райони в България през 2001, 2011 и 2021 г.

Наблюдаваните относителни и абсолютни изменения във възрастовата структура на работната сила през периода 2001–2021 г. свидетелстват за висока скорост на процеса на остаряване и откъм основата, и откъм върха на възрастовата пирамида във всички статистически райони. С малко по-слаба скорост спрямо останалите статистически райони протича аналогичен процес и в Югозападния район, което не се дължи на разширено естествено възпроизводство на работната сила, а на значителен приток на лица в

трудоспособна възраст главно в столичната област[13]. По тази причина в края на периода районът се отличава с най-високия относителен дял на младите възрасти в страната и с най-ниския дял на икономически активните лица на възраст над 55 години. Демографското остаряване се дължи преди всичко на свитото възпроизводство на населението и се засилва при силна емиграция и ниска имиграция. Върху развитието на този процес в работната сила силно въздействие оказват и редица икономически, социални и други фактори като темповете на икономически растеж, фазата на икономическия цикъл, равнището на работната заплата (съотношенията ѝ между отраслите и регионите в страната, между различните страни-членки на ЕС и в други развити страни по света), изискванията към квалификацията на лицата от страна на търсенето на труд, повишаването на пенсионната възраст, удължаването на периода на образование и обучение на подрастващите преди влизане на пазара на труда и др. (Белева, 2023; ИСС, 2025; ИПИ, 2020).

Структури по местоживеене на работната сила

Тенденциите на изменение на регионалните *структури по местоживеене на работната сила* са стабилни и еднопосочни. До 2016 г. се наблюдава повишаване на дела на работната сила в градовете на всички райони, след което се регистрира известно намаление (между 2,5 и 3,8 п.п. в различните райони), последвано от бавно и слабо увеличение на показателя до края на периода (табл. 2). През 2025 г. само в Северозападния район стойността на показателя остава по-ниска от базовото му равнище през 2003 г. и следователно той е единственият, в който се наблюдава повишаване, макар и минимално, на относителния дял на икономически активните лица в селата. Тази тенденция е свързана със значително по-слабото намаление на абсолютния брой икономически активни лица в селата на този район в рамките на периода (17 хил. души) от регистрирания спад в градовете (над 64 хил. души), както и със засилен процес на заселване на лица в трудоспособна възраст в крайградски села, особено около гр. София през последните години.

[13] През 2025 г. тоталният коефициент на плодовитост в нея е 1,44 при 1,63 средно за страната, а брутният коефициент на смъртност е 11,1 ‰ при 15,5‰ средно за страната. Източник: https://www.nsi.bg/statistical-data/215/687 и https://www.nsi.bg/statistical-data/213/682; дата на достъп 06.07.2026 г.

Таблица 2.

Динамика на относителния дял на работната сила в градовете на статистическите райони през периода 2003-2024 г., %

Статистически район	**2003**	**2005**	**2010***	**2015**	**2020**	**2025**
Северозападен	72,6	73,9	73,5	74,7	69,3	71,5
Северен централен	71,3	71,8	73,4	73,4	72,6	72,9
Североизточен	75,3	76,5	76,8	79,1	76,4	78,4
Югоизточен	75,0	75,1	75,6	78,2	76,4	76,5
Югозападен	83,3	84,1	85,4	85,7	85,2	85,3
Южен централен	69,0	69,1	71,8	70,3	69,9	69,8
Общо за страната	***75,6***	***76,3***	***77,7***	***78,3***	***77,0***	***77,6***

Забележка: * Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021 г.

Източник: НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

В три от статистическите райони – Южен централен, Северозападен и Северен централен, делът на икономически активните лица в градовете е доста под средния за страната показател (съответно с 3 до 6,6 п.п. през 2003 г. и с 4,7–7,8 п.п. през 2025 г.). В двата източни района динамиката на показателя е по-близка до средния за страната. През 2003 г. само показателят за Югозападния район е над средната за страната стойност и остава с най-високата стойност до края на периода. Това се дължи както на спецификата на района заради размера и функциите на столичната област, така и на абсолютното увеличение на работната сила в градовете на района с над 60 хил. души през 2025 г. спрямо 2003 г., съпроводено от много малко по размер намаление на работната сила в селата (7 хил. д.). Следва да се отбележи и фактът, че към края на периода показателят за Североизточния район също вече надвишава средната за страната стойност.

РАЗЛИЧИЯ В ОСНОВНИ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ПАРАМЕТРИ НА РАБОТНАТА СИЛА

Равнища на икономическа активност

За анализ на регионалните равнища на икономическа активност са използвани общите коефициенти на икономическа активност по пол. Показателят нараства неотклонно до края на периода и при двата пола (табл. 3). Според размера на увеличението на коефициентите на мъжете за целия разглеждан период районите могат да се разделят на три групи от по два района. Силен растеж на равнищата на активност се наблюдава в

Северозападния и Североизточния район (съответно с 8,3 и 7,8 п.п.), но трябва да се има предвид, че техните стойности са най-ниски между всички райони през 2003 г. и остават на последно място и през 2025 г. В Южния централен (6,8 п.п.) и Югозападния (6,5 п.п.) район нарастването е умерено, а в Югоизточния и Северния централен район то е слабо (съответно 5,9 и 5,5 п.п.).

При равнищата на икономическа активност на жените също се оформят три групи райони. В Северозападния и Югозападния район се наблюдава силно нарастване на коефициентите на активност (съответно със 7,4 и 6,2 п.п.) в рамките на разглеждания период. Умерено е увеличението на показателя до 2025 г. само в Североизточния район (4,7 п.п.), а слаб растеж – под средния за страната показател, се регистрира в Северния централен, Югоизточния и Южния централен район (съответно 3,2, 3,0 и 2,8 п.п.).

В края на периода най-високи са коефициентите на активност в Североизточния и Югозападния район и при двата пола, а най-ниски – в Северозападния район, също за двата пола.

Таблица 3.

Общи коефициенти на икономическа активност по пол и статистически райони през периода 2003-2025 г., %

Статистически район	**2003**	**2005**	**2010***	**2015**	**2020**	**2025**
Мъже**						
Северозападен	47,5	47,0	51,3	51,8	55,7	55,8
Северен централен	53,0	52,9	55,5	57,7	61,2	58,5
Североизточен	58,2	58,7	61,5	63,1	63,9	66,0
Югоизточен	55,9	55,5	60,3	59,9	61,3	61,8
Югозападен	58,0	59,6	64,2	63,1	66,5	64,5
Южен централен	52,0	54,3	57,8	59,4	60,6	58,8
Общо за страната	***54,5***	***55,4***	***59,4***	***60,0***	***62,5***	***61,6***
Жени**						
Северозападен	38,3	39,0	41,8	41,7	41,4	45,7
Северен централен	41,8	42,1	43,0	45,2	48,1	45,0
Североизточен	45,0	45,7	47,7	49,2	47,6	49,7
Югоизточен	43,7	41,6	46,1	46,0	47,4	46,7
Югозападен	49,0	49,1	54,0	54,2	54,9	55,2
Южен централен	43,0	43,7	46,2	47,3	47,6	45,8
Общо за страната	***44,2***	***44,4***	***47,8***	***48,6***	***49,2***	***49,3***

Бележки: * Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021 г.**;** ** Коефициентите на икономическа активност са изчислени към населението на възраст над 15 години.
Източник: НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

Равнища на заетост

Равнищата на заетост също нарастват през разглеждания период във всички райони и за двата пола като скоростта е малко по-висока при мъжете (табл. 4). Със значително нарастване на коефициентите на заетост при мъжете през разглеждания период се отличава само един район – Североизточния (увеличение с 16,5 п.п. през 2025 г. в сравнение с 2003 г.). Умерено увеличение, т.е. около средния за страната показател, в рамките на целия период се наблюдава също в един район – Югозападния (12,0 п.п.). В останалите четири района растежът на коефициентите на заетост на мъжете е по-слаб.

Висок растеж на заетостта при жените през разглеждания период се отчита в два района – Североизточен (12,2 п.п.) и Югозападен (10,4 п.п.). Увеличението на коефициентите на заетост на жените в Северозападния район е умерено (9,1 п.п., което е като средния за страната показател). В другите три района нарастването е доста по-слабо, като най-малък е растежът в Южния централен район (с 5,8 п.п. през 2025 г. в сравнение с базовото равнище).

Таблица 4.

Общи коефициенти на заетост по пол и статистически райони през периода 2003–2025 г., %

Статистически район	2003	2005	2010*	2015	2020	2025
Мъже**						
Северозападен	40,2	40,9	45,0	44,8	47,7	51,5
Северен централен	44,6	45,8	48,4	51,2	57,4	56,0
Североизточен	47,2	52,4	52,3	57,0	60,1	63,7
Югоизточен	48,0	51,2	53,9	53,6	58,3	59,2
Югозападен	51,1	54,8	59,5	58,1	64,0	63,1
Южен централен	45,6	48,0	50,8	53,8	58,5	56,4
Общо за страната	***46,8***	***49,7***	***53,0***	***54,1***	***59,1***	***59,3***
Жени**						
Северозападен	33,5	34,4	37,6	37,3	36,8	42,6
Северен централен	35,7	37,4	38,6	40,8	45,6	43,3
Североизточен	35,3	39,4	41,0	43,8	44,6	47,5
Югоизточен	37,0	37,9	41,3	41,3	45,5	44,3
Югозападен	43,8	45,6	50,4	51,3	53,1	54,2
Южен централен	38,9	39,1	41,3	43,1	45,9	44,7
Общо за страната	***38,4***	***40,0***	***43,2***	***44,5***	***46,9***	***47,6***

Бележки: * Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021г.; ** Коефициентите на заетост са изчислени към населението на възраст над 15 години.

Източник: НСИ. Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2024 г.

Значителното увеличение на заетостта и при двата пола в Североизточния и Югозападния район през периода е обусловено от съществуването нарастване на абсолютния брой заети лица в тях, съпроводено със сравнително слабо намаление на общото население на възраст над 15 години. В Югоизточния и Южния централен район наблюдаваната тенденция е свързана с умерено нарастване на броя на заетите лица в съчетание с умерено намаление на съответното общо население в тях. В Северозападния и Северния централен район се регистрира значително намаление на общото население и намаление на броя заети лица до края на периода (с 19 п.п. в първия и 11 п.п. във втория).

Аналогично на ситуацията с равнищата на икономическа активност през 2025 г. най-високи са равнищата на заетост и при двата пола в Североизточния и Югозападния район, а най-ниски са показателите на Северозападния район и при мъжете, и при жените.

Равнища на безработица

През разглеждания период равнищата на безработица намаляват значително и при двата пола до 2020 г. във всички райони с изключение на Северозападния (табл. 5). След това до края на периода коефициентите на безработица нарастват слабо освен в Североизточния и Югозападния район при мъжете, а при жените се наблюдава практически стагнация само в Югозападния район. Това са и районите, в които се регистрира най-голямо намаление на коефициентите на безработица в рамките на целия период.

Таблица 5.

Общи коефициенти на безработица по пол и статистически райони през периода 2003-2025 г., %

Статистически район	**2003**	**2005**	**2010***	**2015**	**2020**	**2025**
Мъже**						
Северозападен	7,3	6,1	12,4	7,0	8,0	7,7
Северен централен	8,4	7,2	12,8	6,5	3,8	4,2
Североизточен	11,0	6,3	14,9	6,1	3,9	3,5
Югоизточен	7,8	4,4	10,6	6,4	3,0	4,2
Югозападен	6,9	4,8	7,2	5,0	2,5	2,1
Южен централен	6,4	6,3	12,2	5,7	2,0	4,0
Общо за страната	***7,7***	***5,7***	***10,9***	***5,9***	***3,4***	***3,7***
Жени**						
Северозападен	4,8	4,6	9,8	4,4	4,7	6,8
Северен централен	6,1	4,7	10,2	4,5	2,5	3,8

Североизточен	9,7	6,3	14,1	5,4	3,0	4,4
Югоизточен	6,7	3,7	10,4	4,7	2,0	5,1
Югозападен	5,2	3,5	6,7	2,9	1,8	1,7
Южен централен	4,1	4,5	10,7	4,2	1,7	2,3
Общо за страната	***5,8***	***4,4***	***9,6***	***4,1***	***2,3***	***3,3***

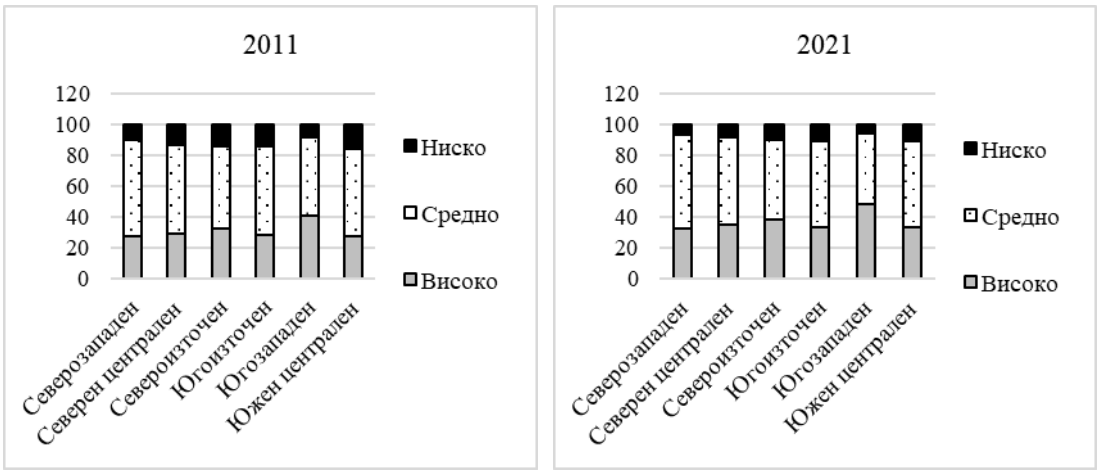
Бележки: * Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021г.; ** Коефициентите на безработица са изчислени към населението на възраст 15–74 години.
Източник: НСИ. Изчисления по Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

През целия период най-високи са равнищата на безработица в Северозападния район при мъжете, а при жените – в Североизточния район до 2015 г. и в Северозападния район след това. С най-ниски коефициенти на безработица и при двата пола през целия период е Югозападният район.

Образователна структура на заетите лица

Тенденциите на изменение на *образователната структура* на заетите лица[14] през разглеждания период са еднопосочни във всички райони и водят до нейното подобряване (фиг. 3). То се изразява в значително повишаване на дела на заетите с високо образование за едно десетилетие (6,5 п.п. средно за цялата страна) и съществено намаление на дела на заетите с ниско равнище на образование (средният показател за страната е 3,8 пункта, като началното ниво през 2011 г. е 12,0%). Най-голям е растежът на високообразованите заети през периода в Югозападния район (със 7,3 п.п.). В останалите райони той е по-нисък от средния за страната показател, а най-слабо е нарастването в Северозападния район. Спадът на дела на нискообразованите заети е най-голям в Южния централен район (5,3 п.п.), където базовото равнище през 2011 г. е най-високо (16,0%), следван от Северния централен и Североизточния райони. Намалението на показателя е най-малко по размер в Югозападния район (2,5 п.п.), но в него е най-ниска стойността на показателя през 2011 г. – 7,9%.

[14] За по-отчетливо открояване на тенденциите в развитието на образователната структура на заетите лица, отделните образователни степени са групирани в три равнища на образование: високо – висше и по-висока степен на образование; средно – средно общо и средно образование с придобита професионална квалификация; ниско –основно и по-ниско образование, вкл. никога не посещавалите училище.

Бележка: * Високо равнище на оразование включва лица с висше и по-висока степен на образование; средно равнище – със средно общо и средно професионално образование; ниско равнище – с основно и по-ниско образование, вкл. никога не посещавалите училище.
Източник: Изчисления по НСИ. Преброяване на населението и жилищния фонд в Р. България, 2011 и 2021 г.

Фиг. 3. Структура на заетите лица по равнище на образование и статистически райони в България през 2011 и 2021 г., %

Вследствие на описаните процеси през 2021 г. се оформя един-единствен район – Югозападният, в който образователната структура на заетите има най-благоприятните показатели в страната [15]. Във всички останали райони показателите на образователната структура са по-неблагоприятни от средните за страната.

Икономическо натоварване на работната сила

Накрая ще представим резултатите от изследването на регионалната динамика на икономическото натоварване на работната сила в страната. Процесът е анализиран чрез коефициента на икономическо натоварване [16], който показва колко лица извън трудоспособна възраст се падат на 100 икономически активни лица, т.е. се издържат от работната сила (табл. 6).

[15] Това се дължи на факта, че показателите за образователното равнище на заетите в област София-столица се открояват рязко сред останалите области както в района, така и сред всички области в страната.
[16] Коефициентът на икономическо натоварване е изчислен като отношение между броя на лицата извън трудоспособна възраст (под 15 и над 65 години) и броя на работната сила (икономически активните лица) за съответната година.

Таблица 6.

Коефициенти на икономическо натоварване по статистически райони през периода 2003-2025 г.

Статистически район	**2003**	**2005**	**2010***	**2015**	**2020**	**2025**
Северозападен	95	93	89	95	96	100
Северен централен	76	74	76	79	79	95
Североизточен	70	67	67	70	75	81
Югоизточен	76	77	73	79	82	92
Югозападен	65	61	58	64	66	74
Южен централен	77	73	71	75	79	92
Общо за страната	***74***	***72***	***69***	***74***	***76***	***85***

Бележки:* Прекъсване на динамичния ред през 2010 и 2021 г.

Източник: НСИ. Изчисления по Наблюдение на работната сила, годишни данни, 2003-2025 г.

През първата трета на периода се наблюдава известно намаление на коефициентите на икономическо натоварване във всички райони с изключение на Североизточния, което през 2010 г. е по-голямо, но тогава има прекъсване на динамичния ред[17]. След това започва бързо увеличение на показателя във всички райони до 2020 г. без Северния централен район, където растежът е малък (с 3 п.п.). След 2020 г. се регистрира значително повишение на коефициента във всички райони. Той е най-голямо в Северния централен (16,3 п.п.) и Южния централен район (13,6 п.п.) и се дължи на едновременното протичане на два процеса: значително намаление на броя на икономически активните лица (с по 60 хил. д. за периода 2020-2025 г. във всеки от районите) и на съществено увеличение на броя лицата в надтрудоспособна възраст (съответно с 14 хил. д. в Северния централен и с над 50 хил. д. в Южния централен район).

През целия разглеждан период за Северозападния район са характерни най-високите стойности на коефициентите на икономическо натоварване в страната и през 2025 г. на 100 икономически активни лица се падат вече 100 лица извън трудоспособна възраст, т.е. от зависимите групи. В ранжирането на районите според стойността на този показател през 2025 г. Северният централен район заема второ място, където увеличението на показателя и в този район се дължи предимно на съществения растеж на населението в

[17] Възможна причина е, че данните за 2010 г. от текущата статистика не са преизчислени според получените от преброяването през 2011 г. резултати. Разликата се получава поради това, че в текущата статистика не се отчитат точно данните за емигрантите, защото отписването от регистрите в страната на емигрантите е доброволно и голяма част от емигрантите не го правят. Посоченото съображение важи за всички статистически райони.

надтрудоспособна възраст. През 2025 г. Южният централен район дели третото място заедно с Югоизточния район (92 лица извън трудоспособна възраст на 100 икономически активни лица). С най-благоприятни стойности на коефициентите, в смисъл – под средния за страната показател, през целия анализиран период са Североизточният и Югозападният район.

БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА ПО РАЙОНИ И ПРЕПОРЪЧИТЕЛНИ МЕРКИ ЗА СМЕКЧАВАНЕ НА ДЕМОГРАФСКАТА КРИЗА В ТЯХ

На базата на степента на изменение на демографските параметри на работната сила през последните две десетилетия статистическите райони могат условно да се разделят на три групи.

В първата група влизат два района с много неблагоприятни тенденции на изменение и на демографските, и на социално-икономическите параметри на работната сила и равнища на изучаваните показатели – Северозападен и Северен централен. Работната им сила се отличава с бързо и значително намаление през анализирания период, най-ниските равнища на икономическа активност и заетост при двата пола, най-високите коефициенти на безработица, остаряване с висока скорост и най-високото ниво на икономическо натоварване на работната сила. Въпреки подобрението, образователната структура на работната сила в двата района остава с най-неблагоприятните показатели в страната в края на периода, а в Северния централен район се наблюдава и най-голямото абсолютно намаление на икономически активните лица в селата.

Втората група райони обхваща други два района – Южен централен и Югоизточен, в които както влошаването на демографските, така и подобряването на икономическите параметри на работната сила протичат през анализирания период със скорост, близка до средните за страната показатели. В тях се наблюдава средно по размер намаление на работната сила, бързо остаряване и близки до средните за страната равнища на заетост и безработица през периода. Тази група райони е на трето място по степен на икономическо натоварване на работната сила и се отличава с по-неблагоприятни от средните за страната показатели на образователната структура.

В третата група е отделен Югозападният район, който има специфична позиция сред останалите райони, понеже в него се намира столичната област. Това е единственият район, в който работната сила нараства, намалението на населението в трудоспособна възраст е най-малко по размер и превесът на мъжете в работната сила е минимален, а остаряването на работната сила в него протича малко по-бавно. Районът има най-високата заетост, най-ниската безработица, най-ниския коефициент на икономическо натоварване и най-

благоприятната образователната структура на работната сила. С известна доза условност към тази група може да се добави и Североизточният район, който се отличава сред останалите райони със сравнително най-слабо неблагоприятни тенденции на изменение на демографските параметри на работната сила: най-малко намаление на размера на работната сила, значителен превес на мъжете и практически по-слабо остаряване. Наред с това в Североизточния район се отчита най-големият растеж на равнищата на заетост през периода, силен спад на безработицата, стабилна структура по местоживеене и най-високото в страната равнище на икономическа активност на градското население. Все пак в него остава висок делът на нискообразованите заети, което е неблагоприятна тенденция, но за сметка на това коефициентът на икономическо натоварване в този район, както и в Югозападния, е под средния за страната показател през целия анализиран период.

Следва да се подчертае, че развитието на страната и нейните региони през следващите години най-вероятно ще се осъществява в условията на намаление и остаряване на работната сила. Настоящото десетилетие ще добави и спад в броя на заетите лица, понеже втората вълна от поколенията на т.нар. „бейби бум" (родените през периода 1955–1964 г.) влизат в пенсионна възраст. Това положение, от една страна, налага необходимостта от провеждането на активни политики за ускоряване на икономическия растеж (като стимулиране на капиталовото натрупване, повишаване на технологичното ниво и ефективността на използване на ресурсите и т.н.). От друга страна, то изисква проектирането и прилагането на политики и програми за повишаване качеството на работната сила. Последните следва да идентифицират по-прецизно целевите групи на бенефициентите за насърчителните мерки за заетост и влизане в икономическа активност, да имат по-добра конкретна насоченост на мерките, насочени към работодателите, и да са по-добре обвързани с икономическата, социалната и фискалната политики на регионално ниво.

Характеристиките на работната сила на първата група райони биха могли да се подобрят главно посредством специално разработени за всеки от двата региона стратегии за промени в структурата на икономиката на района, както и специални програми за повишаване на равнищата на заетост и икономическа активност в тях, за да се компенсира сериозното намаление на населението и масовата вътрешна миграция към столицата и големите градове, което лишава периферията и по-малките териториални единици от активна работна сила. Основен инструмент би могло да бъде стимулирането на инвестициите в по-слабо развитите региони с цел създаване на нови работни места извън икономическите центрове. За подобряване на ситуацията във втората група райони е необходимо да се разработят специални стратегии за

усъвършенстване на структурата на икономиката във всички техни области, а също и програми за повишаване на равнищата на заетост и икономическа активност, насочени специално към различните възрастови групи на населението в трудоспособна възраст. Основна цел при тях следва да е смекчаване на дисбалансите между търсене и предлагане, защото в регионите с развита индустрия има остър дефицит на квалифицирани кадри, а това насърчава конкуренцията между работодателите и изкуствено повишава разходите за труд. За третата група райони също е необходимо да се разработят специални политики за усъвършенстване на структурата на икономиката, както и програми за повишаване на равнищата на заетост и икономическа активност в областите от периферията им (извън област София-столица и Варненска област). Подобряването на транспортната инфраструктура ще повлияе положително върху възможностите за трудова мобилност между отделните населени места и транспортната свързаност помежду им.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Получените резултати от сравнителния анализ могат да се обобщят в няколко извода.

Първо, силното свиване на населението в трудоспособна възраст (15-64 години), което е базата за формиране на работната сила, във всички статистически райони се дължи на дългосрочното стеснено възпроизводство на населението, съпроводено с високи за нашата страна равнища на емиграция предимно на лица от младите и средните възрастови групи и пренебрежимо малък засега поток имигранти от тези възрасти. Естествен резултат от този процес е и съкращаването на размера на работната сила, който обаче зависи и от измененията в общите и повъзрастовите равнища на икономическа активност на двата пола. Развитието на икономиката (откриването на нови фирми и работни места, по-голямата стабилност на икономическия растеж, подобряването на общата икономическа конюнктура, нарастването на инвестициите и на търсенето на труд) заедно със значителното повишаване на пенсионната възраст (особено на жените) през последните две десетилетия са сред основните фактори, задържащи намалението на работната сила по всички териториални равнища на страната (статистическите райони, областите и общините).

Второ, равнищата на икономическа активност, заетост и безработица, както и увеличаването или намалението на лицата в трудоспособна възраст извън пазара на труда зависят в голяма степен от фазата на икономическия цикъл. Те са по-големи в периодите на подем (каквато е първата трета от разглеждания период) и намаляват в периоди на криза (какъвто е периодът

2008–2012 г., когато се наблюдават ефектите от световната финансова и икономическа криза или периодът 2020–2021 г. по време на пандемията от COVID-19). Увеличенията на икономическата активност и заетостта след 2012 г. и в края на периода вероятно са свързани и с провежданата по-активна политика по заетостта, както и с въздействието на прилаганите антикризисни планове. Тези планове имат краткосрочен характер (обхващат 1-2-годишен период), но наред с това ефектите от някои предвидени в тях мерки могат да имат по-дългосрочно въздействие, като например мерките за повишаване на квалификацията и за преквалификация на работната сила, промените в системата на социалното подпомагане, мерките за стимулиране на икономиката, програмите за защита на заетостта и др.

Трето, значителното съкращаване на броя и относителния дял на младите икономически активни лица (на възраст под 35 години) е повсеместен процес, който има пряко отношение както към темповете на остаряване на работната сила, така и към стойностите на общите коефициенти на активност и заетост. Основните причини за този процес са непрекъснато нарастващите изисквания към образованието и квалификацията на работната сила, произтичащи от развитието на икономиката, които удължават все повече периода на обучение на младите хора. Освен това те правят все по-трудно участието на младите хора в пазара на труда по време на обучението им.

Нарастването на икономическата активност и заетостта сред лицата в средна и предпенсионна възраст (над 45 години) през последните десетилетия е свързано главно със значителното увеличаване на определената от закона възраст за пенсиониране при жените.

Четвърто, подобряването на образователната структура на работната сила е стабилен и бързо развиващ се процес, който благоприятства икономическото и социалното развитие на страната и нейните териториални единици и способства за повишаване на доходите и качеството на живот на населението. Сред основните фактори за трайното повишаване на образователното ниво на работната сила могат да се посочат бързият технически и технологичен напредък, нарастващата дигитализация и автоматизация на редица производствени дейности и др., поради което съвременните икономически дейности изискват участието на високообразовани, обучени и квалифицирани кадри.

Благодарности

Изследването е извършено в рамките на проект „Националната научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ с ръководител от страна на ИИНЧ-БАН проф. дн А. Христова и срок на изпълнение 2025-2028 г.

ЛИТЕРАТУРА

Белева, И. 2023. Пазарът на труда в България: динамика, структурни промени и новите предизвикателства от началото на XXI век. София, Институт за икономически изследвания при БАН. /Beleva, I. 2023. Labour market in Bulgaria: dynamics, structural configuration and the new challenges at the beginning of 21st century. Sofia, Economic Research Institute at BAS 101 pp. (Bg)

Борисова-Маринова, К. 2007. Остаряване на населението. Отражение върху икономически активното население на България. София, Акад. изд. „Проф. Марин Дринов", 149 с. /Borissova-Marinova, K. 2007. Ageing of Population. Impact on Economically Active Population of Bulgaria. Sofia, Prof. Marin Drinov Academic Publishing House, pp. 149. (Bg)

Йорданова, Е. 2020. Фактори за продължителност на живота в добро здраве в България. Дисертация за присъждане на ОНС „доктор", защитена на 06.02.2020 г. в ИИНЧ-БАН. /Yordanova, E. 2020. Factors Affecting Healthy Life Expectancy in Bulgaria. Dissertation submitted for the degree of PhD and defended on February 6, 2020 in IPHS-BAS. 264 pp. (Bg)

Калчев, Й. 2019. Тенденции в развитието на външната миграция на населението. – В: Владимирова, К. и кол. Миграции и национална идентичност. – В: ИИНЧ-БАН, Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България, т. 3. София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов", с. 53-71. /Kalchev, Y. 2019. Trends of population external migration development. In: Vladimirova, K. et al. Migration and national identity. In: IPHS-BAS, Measures for overcoming of demographic crisis in the Republic of Bulgaria, Vol. 3. Sofia, "Prof. Marin Drinov" BAS Publ. House. (Bg)

Моралийска-Николова, Ст. 2021. Преходът към отлагане на ражданията в България. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов". (Moraliyska-Nikolova, S. 2021. Postponement Parenthood Transition in Bulgaria. Sofia, "Prof. Marin Drinov" BAS Publ. House. 492 pp. (Bg)

Равначка А. 2021. Демографска ситуация и пазар на труда в Благоевградска и Кюстендилска област. София, Национално издателство за образование и наука „Аз-буки, 216 с. /Ravnachka, A. 2021. Demographic Situation and Labour Market in Blagoevgrad and Kyustendil Districts. Sofia, National Publ. House "Az Buki", 216 pp. (Bg)

Цеков, Н. 2020. Общи и регионални аспекти на застаряването на трудовите ресурси в България. Население, том 38, кн. 2, с. 257-280. /Tsekov, N. 2020. Common and Regioanl Aspects of the Ageing of Bulgarian Labour Force. Nasselenie Review, Vol. 38, Issue 2, pp. 257-280. (Bg)

Янков, Р. 2019. Регионални и местни аспекти на демографската ситуация и необходимостта от областни и общински демографски стратегии. Сборник доклади от годишна университетска научна конференция 28 юни 2019 г. В. Търново, Изд. на НВУ „Васил Левски", т. 8, с. 183-189. /Yankov, R. 2019. Regional and Local Aspects of the Contemporary Demographic Situation and Need

from the Region and Common Demographic Strategies. Proceedings of the Annual University Research Conference 28 June 2019. V. Tarnovo, Vasil Levski National Military University Publ. House, Vol. 8, pp. 183-189. (Bg)

*** **Икономически и социален съвет на РБ.** 2025. Регионални дисбаланси в търсенето на работна сила, общо и по основни икономически сектори, мерки и действия за тяхното намаляване, включително с помощта на новите технологии. София, https://esc.bg/wp-content/uploads/2025/06/iss_4_086_2025.pdf. Дата на достъп: 01.06.2026. /Economic and Social Council of the Republic of Bulgaria. 2025. Regional Regional imbalances in labor demand, both overall and by major economic sectors, and measures and actions to reduce them, including through the use of new technologies. Sofia, https://esc.bg/wp-content/uploads/2025/06/iss_4_086_2025.pdf. Accessed: 01.06.2026. 117 pp. (Bg)

***Институт за пазарна икономика. 2020. Заетост и безработица на областите: състояние и предизвикателства. Регионални профили: показатели за развитие. София, ИПИ. (Institute for Market Economics. 2020. Employment and Unemployment by Region: Current Status and Challenges. Regional Profiles: Development Indicators. Sofia, IME. 15 pp. (Bg)

Dańska-Borsiak, B. 2023. Human capital convergence in European NUTS 2 regions. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy, 18*(2), 367–392. doi: 10.24136/eq.2023.011

Dumont, G.-F. 2019. Union européenne : dépopulation ou dépeuplement ? Population & Avenir, No. 743, Mai-juin 2019, p. 3.

Peshev, P. 2022. Bulgarian NUTS2 Regions'Beta- and Sigma- Convergence Towards the Eurozone. Economic Alternatives, Issue 1, pp. 17-34.